

némcsak a róla írt életrajzok és egyéb tanulmányok tanúskodnak, amelyeknek hangja szinte a profétának kijáró tisztelet és csodálat tolmácsolója, hanem az a tapasztalati tény is, hogy erkölcsi nagyságának megbecsülése a nemzet szélesebb rétegei részéről is idő haladtával erejében egyre növekszik. Ez a tisztelet és megbecsülés újra meg újra odafordítja figyelmünket Kölcsey nevelő eszméi felé s egyre hangosabban sürgeti ez eszmék fokozotabb kihasználását a megújuló nemzetnevelés céljaira.

Barankay Lajos dr.

Az ifjúság örök válaszutja.

Nincs nevelő, aki akár naponta is mérlegre ne tenné azokat az elveket, amelyeket világnézeti útravalóul szán tanítványai számára. Ha ő maga hisz is a keresztény erkölcsiség nevelő értékében, nagyon jól tudja, hogy az ifjú, mihelyt kikerül az iskolából, örök Heraklesként mindig válaszut elé kerül. Az egyik úton az igaz, szép és magasabbrendű emberi élet eszményei, a másik úton a mindennapi élet élvezetei integetnek feléje. Melyik útra lépjen? Az élet zsarnoki lármával harsog feléje és ha más nem, az a zaj fogja megtántorítani, egyszerűen úgy, hogy elkábítja és ebben a kábulatban egyre ködösebb messzeségből üzennek feléje iskolai életének erkölcsi élményei.

Sokan úgy akarnak segíteni ezeken a válaszutí gyötrelmeken, hogy a gyakorlati élet nevében kevésbé merev eszménykultuszt kívánnak az iskolától, pedig helyesebb volna ezt az úgynevezett mindennapi életet mérlegre tenni és megvizsgálni, hogy nem túlságosan könnyű-e. Ez különösen napjainkban ajánlatos, amikor a nagy individualista élethajszának káros hatása napnál világosabb. Mert mi maradt meg a gazdasági, erkölcsi és szellemi anarchiába sodródott „szabad” ember világnézetéből? A nemesebb erők elpárologtak és elromlottak, de megmaradt az élvezet vágya, az individualista kultúra csökevényeként, sőt tetemrehívasaként, hiszen épen abból nőtt mindent elöntő áradattá, amit ez a kultúra szellemi hulladéknak, tömegcikknek szánt. Éppen a leginkább demokratizált városi ember rendezkedett be a tömeg-cikk fogyasztásra: örömtelen lélekkel dolgozik, és lélektelen örömmel habzsolja a merőben kényelmi kérdésnek felfogott civilizáció áldásait: a sok-sok egyforma ember egyformán problémátlan „városligeti” és „angolparkos” örömeit.

Az emberi élet még az élvezetek terén is a technika síkjára toldott át és a boldogság teljességét a jó utak, pompás gépek, a tökéletes egészségügyi berendezkedések, a detektív vagy pletyka-regények és nem utolsósorban a film és a sport könnyen megvásárolható örömeinek teljesen problémátlan kényelmében látja és keresi.

Ki akarná tagadni, hogy a kényelemnek ez a pszichológiája az iskolát is fenyegeti? Kell is hogy fenyegeesse, hiszen az iskola a gyakorlati élettől elvonatkoztatott, szellemi és erkölcsi arisztokratizmusból táplálkozó, mindenképen „kényelmetlen” intézmény: Kultúrárt akar adni

és a kultúra minden, csak nem technikai kérdés: belülről nő és a multban gyökerezik, tehát lélektani és történelmi probléma. Örök és egyetemes szellemi forrásokból táplálkozó folytonos alakulás, határtalan perspektívákkal és ez bosszantja az élet apró, mindennapi szükségletei után futkosó racionalistákat, akik természetesen hatványozott mértékben szenvednek a racionalizmus ahisztizmusában, mert nem csak multat, történelmet, alakulást nem ismernek, tehát nemcsak visszafelé nincs szemértékük, hanem — vagy inkább: éppen azért — előre sincs: a legteljesebb értelemben a mának élnek. Ezért kell a kultúra helyett civilizáció: a lélek nemes nyugtalansága és szomjúsága helyett a technika kényelme, a film és a könnyű irodalom mosogató vize.

Ez a képletes értelemben vett mosogató-víz, a standardizált örömknek a szennyes áradata szüntelen mossa az iskola falát és számolva az ifjúkor pszichológiájával, nem is kilátástalanul. Az iskola örök tragikuma éppen abban rejlik, hogy az erkölcsi elkötelezettség tudatát, a részlet-jelenségek helyett az egésznek a meglátását, szóval bizonyos transzcendens szempontot akar belenevelni egy ösztönösen a mának élő lelkiségbe. Az objektív és időtlen értékek szolgálatában álló iskola az örök dolgok terhét akarja rárakni az induló emberi lélekre és ez a heves és tüzes lélek a maga érthető szubjektivitásában, az érzelmi állásfoglalás legromantikusságában, hogyis láthatná meg a nevelésnek divattól és napi igényektől független célkitűzéseit? Kapóra jön tehát neki a detail-emberek megtévesztő, sőt tiranizáló lárámája, akik régen elvesztek már a részletmunka és az élvezet hétköznapiiban és boldogan élvén a csavar életét, de hogy is van sejtelmük az egész gépezet arányairól és céljairól.

Az emberek átlaga ép azért, mert nincs még mit adnia, mindig vár és követel valamit. Imádja és isteníti a civilizációt, ezt a kiapadhatatlan bőségszaruját, mert ettől kapja a kényelmet, biztonságot és az élvezeteket — és sejtelve sincs arról, hogy ez a nagy kényelem, ez a kész és boldog állapot, valamikor pihenést nem ismerő idealisták kényelmetlenségéből született. A kultúra ép azért nem kell, mert kényelmetlen. A civilizáltság nekem ad, a kultúra tőlem vár: a kultúra egy hosszú lelki folyamat gyümölcse, nagy mélységek drágaköve és hozzá még az a természete, hogy csak az én lelki hozzáidomulásom árán válik egyéni értéké. Objektív valami, mert hiszen ténylegesen ott van minden szépségével és varázsával, ellenállhatatlan inspiráló erejével a mult nagy szellemi, művészi és erkölcsi erő kifejtéseiben, de mégis csak az én egyéni hozzájárulásom, hozzáadásom által válik számomra fogható reális értéké. Kész valami és mégse az; bennem, rajtam keresztül válik azzá. Egyéniséget kíván tehát, lelket, bátorságot, idealizmust és törhetetlen kitartást. Harcot provokál, tüzet szít, gondolatot ébreszt és akaratot lendít — de nem ígér, sohasem ígér és nem is ad — kényelmet.

Ezért nem kell a kollektivizált embernek: neki csak kapnia lehet. Sejtelve sincs a kultúra sajátos dinamikájáról, mely éppen a jelen sivárságán lendíti át az emberi szellemet a jövő szebb és tágasabb perspektívájára felé. A civilizált ember nem gyökerezik a multban, de nem izgatja a jövő sem: a vegetálás állati, biológiai igényeit ismeri csak. Je-

lene van csak, mért akarna tehát adni, áldozni, fáradozni? Miért akarná kiásni elmúlt küzdelmek tanulságaiból és eredményeiből az ideálok, az elpusztíthatatlan ideálok kötelező erejét?

Nyilvánvaló, hogy ebből a mának való élésből hiányzik a „végcél“ kultúrája: csak igényei vannak, de nincsenek kötelességei. A civilizáció csak igényeket akar kielégíteni — sokszor jogos és érthető igényeket — de nem ösztönöz áldozatokra és erkölcsi erőfeszítésekre, egyszerűen azért, mert az „ad hoc“ létezés szempontjából nincs is értelme semmiféle áldozatnak és erkölcsiségnek. A nagy intellektuális és erkölcsi erőfeszítések nyomán mindig ott kullogott az átlag-emberek lapos pozitívizmusa, hogy a „szférák zenéjét“, a nagy lelkeknek a fölséges kiáradását, a célt, értelmet és megoldást kereső emberi szellem örök nyugtalanságát, az igazság, jóság és a szépség felé irányuló állandó közeledni akarását, minden igazi kultúra örök mozgó erejét, aprópénzzé „civilizáció“-vá váltsa át és filozófiából, tudományból, művészetből kilugozza a végcél problémáit. A detailemberek el akarnak aludni a civilizáció édestején és ha tagadhatatlan is a kevesek, a választottak csillapíthatatlan metafizikai éhsége, a nagy átlag kívül áll a kultúra palánkján és a szó nemes értelmében veti lelki igényesség nélkül, perspektívtalanul él a jelennek, még csak nem is sejtve, hogy az egyszer elkezdett élet, éppen azért, mert öntudatos élet, szükségképpen magában hordozza az *abszolút* élet igényét és törvényét: az örökkévalóságot.

Az ifjúság is jelennek akarna élni — ha nem is mindig azonos okokból, mint a tömegember — és mert szüntelen harsog körülötte a lárma, hogy elkésik az élet örömeitől, sokszor ellenséges lélekkel áll csak oda az örök értékek horizontja alá. A históriából talán éppen Rákóczi idealizmusáról égettek bele a lelkébe felejthetetlen szavakat és mégis el fogja felejteni őket, mikor az ő lelkéig is elér a bulvár lapok panaszlaglászó vádaskodása. A tanár Bánk bán tragikumának mélységébe akar bevilágítani — az ifjú lélek felfogóképességén keresztül — de ugyanakkor este, a rádió mellett, valamilyen operettnak a léhaságain, mint hajó a zátonyon, szétfoszlik minden illúziója az emberi szenvedés megtisztító és fölemelő hatásáról.

Ezernyi példával lehetne bizonyítani, hogy egy teljesen külsőséges kulturáltság talmi értékei nevében mindig és mindig azt akarják a tanuló fülébe sügni, hogy az iskola ellensége az életnek. Az iskola transzcendens beállítottságát mindig is dühítő tehernek fogja érezni az olyan kor, mely szereti magát demokratikusnak mondani és éppen azért gyűlöli a nivót és emelkedettséget, mindent ami elvonatkozásra és elmélyedésre készlet.

Tudjuk, hogy az újabb pedagógiai irányok gyökeresen szakítottak már a túlzó intellektualizmusnak avval a fikciójával, amely mint *általános műveltség* bosszantotta, vagy rémítgette a nyárspolgári lelkeket, de ha módszeresebbé vált is a tanítás és jobban számol a tanuló pszichológiájával, magának a nevelésnek a fogalma kizár minden világnézeti megalkuvást. Arról lehet beszélni, hogy hogyan közelítem meg könnyebben és a fejlődő lélek berendezettségének megfelelőbben a kultúra

teremtő szellemek, a nagy erkölcsi, értékek és ideálok magaslatát, de azt tudnom és látnom kell, hogyha únom a hegymászás nehézségeit és radikális megoldással egyszerűen el akarom kerülni a hegyeket, az útam a síkság poros laposságába vagy békanyálas mocsaraiba fog vezetni.

Már pedig, hogy a hasonlatnál maradjunk, a jellenek élő ember szellemi tekintetben is csak afféle vasárnapi turista és a művelődés kérdését egy-egy alkalmi kirándulással gondolja elintézhetőnek. A sok-sok könnyen megközelíthető domb aljáról hogyan is láthatná meg a nagy hegycsúcsok diadalmas égbe-törését? Szellemesen mondja egy kiváló író, hogy a szemünk elé tartott zsabóránkkal, bizonyos távolságról még a Mont-Blanc havas csúcsait is el tudjuk takarni. Mennyire benne van ebben a találó gondolatban technika imádó korunk minden korlátoltsága, mely megszédül egy szétszedhető és összerakható motor berregésétől és puffogásától, de értelmetlenül és tiszteletlenül áll a havasok néma és királyi főnsége előtt.

Ilyen értelemben áll tehát az ifjúság a választáson: választania kell a szellemi értelemben vett hegymászás fáradalmi és a síkságon való kényelmes és felelőtlen bandukolás között. De a választás nem egyéni ügye csak: az emberi szellem legnagyobb értékei forognak kockán; egy nagy történelmi, tehát általános emberi kultúra melleit nagy nemzeti értékek is, melyeknek átmentése és átszarmaztatása nélkül az embernek csak jelene van és élete semmivel se több öncélú, tehát szükségképpen önző vegetálásnál.

A nagy élvezethajszja, lapossá demokratizálódott szellemi életünk sok-sok piaci terméke mögött a síksági lelkület terpeszkedik, a legbiztosabb talaja a megjósolt falanszter rendszernek. Ez a béka-horizontú nyárspolgári életszemlélet minden kommunista izgatásnál biztosabb előkészítője a nagy szellemi törésnek és pusztulásnak, mert elfelejtkezik arról, hogy az ember a magasság igénye nélkül végleg önzővé fajul el, állattá, akit diktatórikus kollektívizmusból kell társsá szelídíteni.

Akik tehát az iskola terheiről beszélnek az ifjúság előtt és írnak népszerűség-hajhászó cikkeket, melyekben az élet eliramló örömeit fájlatatják a naivul és kritikátlanul élménykergető ifjú lélekkel, gondoljanak arra a szörnyű jelenre, arra a szellemi éjszakára, amelyben az emberiség — multtalanul és jövőtlenül — végre megkapja majd a „panem et circenses“ örömeit, a síkság örömeit, de a havasok sugárzó, hódító és inspiráló magassága árán.

Az iskola, ameddig iskola akar maradni, nem mondhat le a magasság igényéről, csak egyet tehet — és ezt tennie kell —: a fejlődő ember szemén keresztül láttatni meg az örök dolgokat. Ez azonban módszertani kérdés, tehát emberekhez kötött valami, mely változhat és változni is fog. Csak egy nem változhat: az iskola transzcendens beállítottsága. Ezért mondjuk meggyőződéssel, hogy az ifjúság választási nehézségein csak a nevelő világnézeti határozottsága és erkölcsi hitele segíthet. Ezt a nevelői útravalót az élet talán megtépzhatja, de inspiráló erejét nem fogja sohasem teljesen kiirtani.

Vajtai István.